

DIN NOU ÎN PROBLEMA CETĂȚII NEAMȚULUI

Într-un articol apărut în această revistă, acum doi ani, încercam să-dezbaterem câteva din problemele principale referitoare la Cetatea Neamțului. Sprijinindu-ne pe rezultatele primelor săpături arheologice metodice, întreprinse aici în anul 1954, subliniam în articolul menționat justetea tezei potrivit căreia cetatea a fost înălțată de către voievodul moldovean Petru I Mușatinul (1375—1392), stabileam adaosurile din vremea lui Ștefan cel Mare (1457—1504) și scoteam în evidență *ascănarea tipologică* a Neamțului cu cetățile Mușatine de la Suceava¹.

În toamna anului 1962, săpăturile de la Cetatea Neamțului au fost reluate². Scopul principal al noilor săpături era acela de a înregistra pe cale arheologică chipul în care, deci *cum*, s-a încheiat ansamblul arhitectural de la Cetatea Neamțului, atât în prima sa fază, mușatină, cât și în cea-de-a doua fază, din vremea lui Ștefan cel Mare, deci aproximativ în decursul unui secol (circa 1376—1476).

Trebuie să subliniem, cu satisfacție, că rezultatele au întrecut toate așteptările noastre și am înregistrat chiar unele situații neprevăzute. Volumul mare de săpături întreprinse în ultima campanie ne permite să afirmăm că stadiul de sondare informativă a fost deja depășit, putându-se trece acum la o cercetare generală a întregului monument prin săpături de suprafață.

În cele ce urmează, ne vom referi la datele noi, arheologice, privitoare la cele două mari faze de construcție de la Cetatea Neamțului.

¹ N. Constantinescu, *Date noi în legătură cu Cetatea Neamțului*, în *SCIV*, XI, 1, 1960, p. 81—105. În aceeași problemă cf. Gh. Diaconu, *О молдавских крепостях XIV—XV вв.*, în *Dacia*, N.S., III, 1959, p. 535—552; Gh. Diaconu și N. Constantinescu, *Cetatea Scheia*. Monografie arheologică, București, 1960 (col. „Biblioteca de Arheologie”, III), p. 108 și urm.

² Săpăturile au fost executate în colaborare cu Muzeul regional Bacău, condus de Iulian Antonescu. La aceste săpături un concurs prețios au dat Andrei C. și Cucoș Vasile de la Muzeul raional „Ștefan cel Mare” din Tg. Neamț.

PRIMA FAZĂ (SEC. AL XIV-LEA)

1) Cercetările din curtea interioară (fig. 1) au stabilit că, inițial, terenul ales pentru construcția cetății era acoperit de vegetație — care a fost defrișată prin ardere (*jariste*), deci prin procedeul semnalat deja la cetățile de la Suceava¹. S-a format astfel un strat, relativ subțire, de cenușă și cărbuni (fig. 2), care constituie *nivelul de fundare*² al constructorilor din sec. al XIV-lea. Peste acest nivel găsim ceramică — datată precis la Suceava în vremea lui Petru I Mușatinul —, diverse obiecte de metal (în special cuie, piroane), foarte multe oase de animale domestice și de vînat, apoi resturi de mortar, deșeuri de cărămidă și de piatră.

De la actualul nivel de călcare în spațiul porții de pe latura de nord (nivel care coincide cu acela din a doua jumătate a sec. al XV-lea), dunga de cenușă amintită mai sus se află la o adîncime de 2,75 m.

2) Terenul avea o pantă naturală de aproximativ 15°, orientată de la vest spre est. Această pantă a fost apoi nivelată cu diverse materiale de umplură (pămînt, balast, nisip și prundiș), iar deasupra acestor straturi de umplură a fost așternută o placă de mortar. Aceasta din urmă constituie, stratigrafic, *nivelul de folosire* al cetății mușatine. Precizăm că în zona de colț a turnului de nord-vest (secțiunea IX), la punctul de joncțiune al clădirii de vest cu acest turn, placa de mortar zace direct peste dunga de cenușă. Întrucît distanța dintre turnul de nord-vest și cel opus (de nord-est) este de 20 m, iar umplutura de deasupra dungii de cenușă (secțiunea VIII) mă-

¹ Gh. Diaconu și N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 30.

² Socotim util să explicăm aici un termen care este întîlnit deseori în studiile arheologice și care, tot atît de des, nu este deplin înțeles.

După cum se știe, înainte de înălțarea unei construcții oarecare, se procedează mai întîi la săparea în pămînt a șanțurilor de fundație. Pămîntul scos din aceste șanțuri este depus în mod firesc, fie alături de șanț, peste stratul vegetal pe care se calcă în momentul începerii lucrului de săpare, fie transportat în altă parte și capătă o destinație sau alta. Se depune deci un strat de pămînt purtat peste unul nepurtat, iar ultimul este tocmai ce numim *nivelul de călcare* pe sol al săpăturilor. De la acest nivel trebuie căutată în jos tăietura șanțului de fundație. După terminarea săpării șanțurilor de fundație, începe operația de înălțare a construcției. Se așază mai întîi fundația ascunsă în pămînt și apoi se construiește zidul aparent, de la nivelul contemporan al solului în sus. De regulă însă, resturi de materiale folosite la construcție se împrăștie în jurul zonei de lucru, pe o arie mai largă sau mai restrînsă. Se depune astfel, în jurul construcției, un strat de grosimi variabile. Acest strat îl numim *nivel de construcție* și el se leagă întotdeauna de acea parte a construcției unde, pe verticală, se leagă fundația (cu *soclul* ei) de paramentul vizibil în aer liber. Or, arheologii caută prin săpături tocmai acest nivel de fundare și de construcție, deoarece, printre resturile care alcătuiesc stratul (nivelul) de construcție se găsesc și piesele arheologice, aparținînd constructorilor, și care asigură datarea absolută sau relativă a unui obiectiv supus cercetării arheologice.

Explicația succintă de mai sus justifică în fața celor care nu știu sau ignorează intenționat metoda noastră, și a altora, în cercetarea arheologică. E vorba, anume, de practica secțiunilor orientate perpendicular pe un obiectiv dat, căci altfel, prin săpături de-a lungul obiectivului, se rupe și dispăre pentru totdeauna exact ceea ce căutăm: legătura — să zicem a unui zid — cu straturile din jur.

De la sine înțeles, în atîtea cazuri diverse, care ilustrează activitatea omului în natură, vom înregistra noi și noi situații arheologice-stratigrafice, în măsură de a oferi zeci de alte exemple — care converg însă spre aceeași cale de interpretare în ce privește stabilirea datei unui monument.

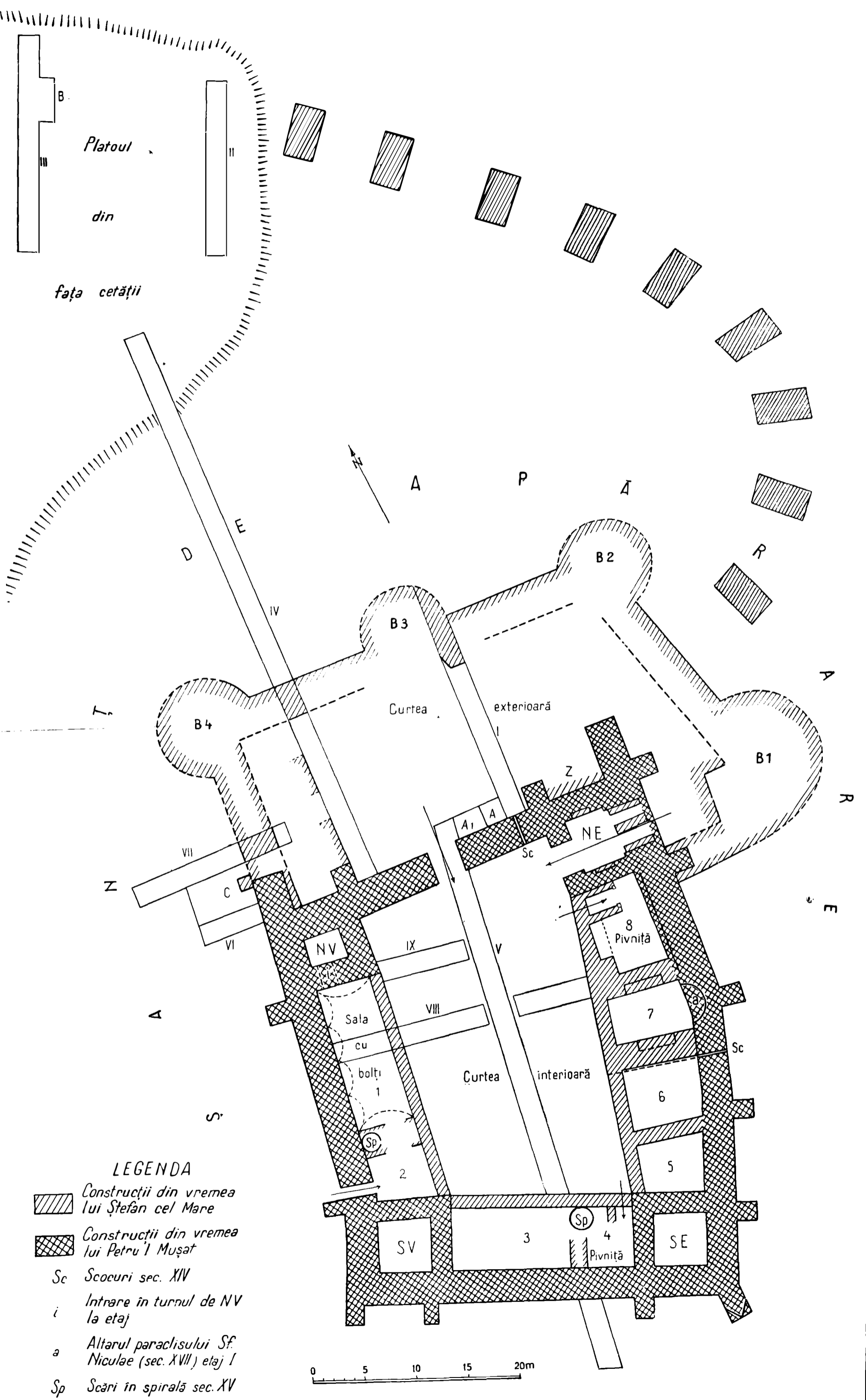

Fig. 1. — Planul general al săpăturilor de la cetatea Neamțului (1954, 1962)

soară în adâncime 3,20 m (de la nivelul de folosire mușatin, în jos) — rezultă că panta inițială din curtea interioară cobora spre est cu circa 0,80 m la fiecare 5 m.

3) Sub dunga de cenușă, în pământul viu humificat, am găsit singurele urme de cultură materială anterioare cetății din sec. al XIV-lea. Este vorba de resturi sporadice de ceramică puternic corodată, avînd culoare roșie sau neagră, cu decor incizat sau în relief, aparținînd culturii *Costișa* din epoca bronzului mijlociu¹.

4) Poarta de pe latura de nord a Cetății Neamțului este originală, din sec. al XIV-lea. Caracteristic ni se pare faptul că, așa cum a reieșit din cercetarea din capătul de nord al secțiunii V (fig. 1), golul porții merge în adâncime pînă la fundație, neexistînd, deci, pragul obișnuit de zidărie (fig. 3). De la dunga de cenușă, fundația laturii de nord (secțiunea V) măsoară în jos 2,20 m. Operația de nivelare, întreprinsă în curtea interioară, este înregistrată și în golul porții de nord, continuînd și în afara laturii de nord. Fără îndoială, garnizoana cetății mușatine circula la nord pe o platformă artificială, situată între zid și marginea șanțului de apărare din sec. al XIV-lea.

În golul porții de pe latura de nord nivelul de călcare (folosire) este reprezentat de un „zid” alcătuit din lespezi de carieră legate cu lut roșcat (fig. 3).

După toate probabilitățile, aceasta este *poarta principală* a vechiului nucleu mușatin de la Cetatea Neamțului.

A DOUA FAZĂ (SEC. AL XV-LEA)

5) S-a constatat că încăperile de pe laturile de est, sud și vest (curtea interioară) datează din a doua jumătate a sec. al XV-lea (epoca lui Ștefan cel Mare). Constructorii din această vreme încă mai călcau pe nivelul din sec. al XIV-lea — deoarece șanțurile de fundație ale clădirilor de pe cele trei laturi amintite pornesc cu săparea de la acest nivel (fig. 2).

În afară de observațiile stratigrafice, care sprijină datarea noastră (de pildă, în capătul de vest al secțiunii IX șanțul de fundare al laturii de vest sparge pavaul de mortar din sec. al XIV-lea), cercetarea zidurilor la punctele de legătură cu turnurile mușatine nu lasă loc nici unei îndoieli: pretutindeni se observă cum zidurile noi, din sec. al XV-lea, se adosează construcțiilor din sec. al XIV-lea².

6) Legată de construcția în secolul al XV-lea a clădirilor de est, sud și vest, este și operația de înălțare din nou a terenului curții interioare (fig. 2), folosindu-se în special balastul și pietrele de mărime mijlocie.

7) Cercetările din curtea exterioară (fig. 1) au permis observații noi în legătură cu construcția pînzei a doua de ziduri. Astfel, s-a determinat precis grosimea zidului (cortinei) dintre bastioanele 3 și 4 și anume 3,50 m

¹ Materialul a fost văzut și datat ca atare de către Alexandru Vulpe, căruia îi mulțumim și aici.

² Deci, nici măcar latura de sud nu datează din sec. al XIV-lea — cum presupuneam înainte (N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 92). Vezi și Gh. Diaconu, *op. cit.*, p. 537, fig. 1/2.

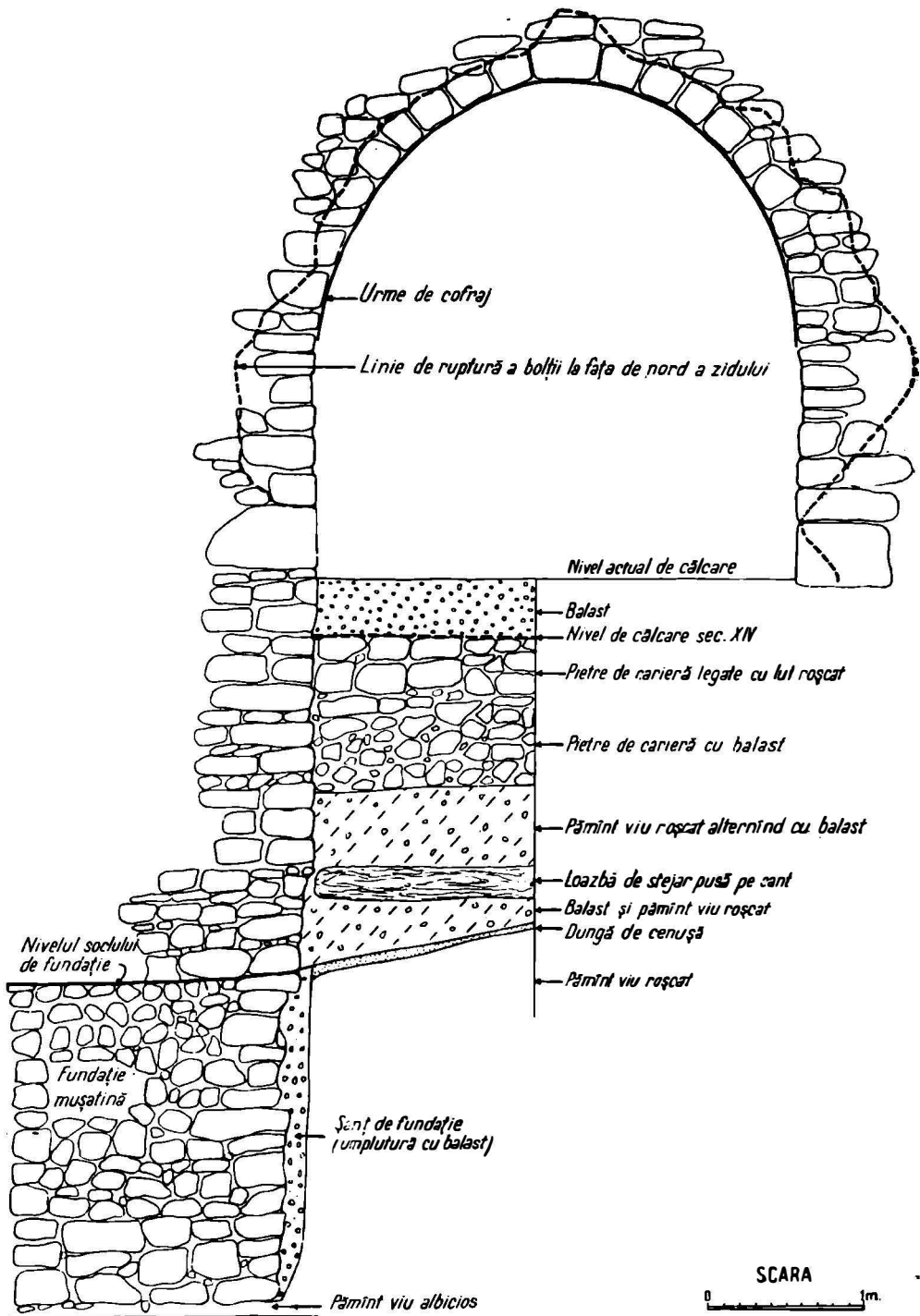

Fig. 3. — Latura de nord (poarta mușatină).

(secțiunea IV), iar secțiunea VII ne-a arătat că latura de vest a curții exterioare — creată în a doua jumătate a sec. al XV-lea — se leagă de contrafortul de nord-vest al nucleului mușatin (fig. 1). La exterior, în punctul de legătură, a fost plasat un mic contrafort de plan pătrat, cu latura de 1,20 m. Pinza a doua de ziduri îmbracă paramentul de est al contrafortului mușatin pe toată lungimea lui, sub forma unui manșon de 0,60—0,80 m (aceiași lucru se întâmplă în zona actualiei părți principale, unde latura de sud a pinzei a doua de ziduri înghite întreg contrafortul mușatin — fig. 1).

8) Pentru a asigura stabilitatea umpluturii din curtea exterioară (care a dus la desființarea vechiului șanț de apărare mușatin), constructorii din a doua jumătate a sec. al XV-lea au înălțat din loc în loc piloni de zidărie — semnalati deocamdată în secțiunea IV (fig. 1). De observat că pilonii sînt așezați în prelungirea contraforturilor mușatine de pe latura de nord. Asemenea piloni trebuie să existe și în dreptul contraforturilor nr. 1 și 2 de la nord — altfel nu ne explicăm săpăturile din sec. al XV-lea de pe întreaga zonă a laturii de nord, înregistrate în secțiunile I/ 954, IV, V și Al/1962 și care, inevitabil, au dus la dispariția parțială a platformei artificiale, care a fost amenajată în secolul al XIV-lea, de-a lungul laturii de nord a Cetății Neamțului.

9) Pentru prima oară, la Neamț a fost secționat transversal și șanțul de apărare din sec. al XV-lea. Datorită mării cantități de moloz aflată la nord de pinza a doua de ziduri, cercetarea din secțiunea IV s-a făcut pînă la pămîntul viu numai în jumătatea de nord a șanțului de apărare, inclusiv pe platoul din fața cetății (fig. 1).

După observațiile făcute, fundul șanțului de apărare din sec. al XV-lea este orizontal și se află la o adîncime de 9,50 m față de fruntea platoului din fața cetății. Fiind săpat în stîncă (marnă șistoasă de culoare vinată-verzuie), peretele de nord al șanțului de apărare — judecînd după o porțiune păstrată — era vertical (actualmente este oblic, din cauza șiroirilor și a prăbușiturilor). Natura terenului (stîncă) i-a determinat pe constructorii din secolul al XV-lea să nu mai înalțe așa-numita contraescarpă a șanțului de apărare, așa cum s-a procedat la Cetatea de Scaun din Suceava¹.

10) O situație nouă se conturează pe platoul din fața cetății. Cu ocazia săpăturilor efectuate aici în anul 1954, consemnam că cel puțin „jumătate din platou este artificial”².

Capătul de nord al secțiunii IV/1962 ne-a oferit, se pare, lămurirea necesară. Se observă aici o săpătură adîncă în stîncă nativă, pe direcția nord și nord-est. Materialele din umplutura acestei adîncituri datează — cele mai tîrzii — din epoca lui Ștefan cel Mare. Sînt două posibilități:

a) groapa respectivă indică un soi de carieră, din care s-a scos balastul necesar nivelărilor din secolul al XV-lea (curtea interioară și curtea exterioară), sau

¹ SCIV, VI, 3—4, 1955, p. 755 și fig. 3.

² *Ibidem*, p. 81 (și fig. 41).

b) ne aflăm în fața unui *al doilea șanț de apărare* al cetății mușatine.

Viitoarele cercetări de pe platou ne vor confirma, probabil, prima ipoteză, deoarece nu se distinge clar un strat de depunere pe fundul adânciturii menționate.

Datarea operațiilor de reamenajare a Cetății Neamțului în a doua jumătate a secolului al XV-lea s-a făcut cu ajutorul ceramicii. Mai mult, confruntând tipologic și stilistic, materialele găsite la Cetatea Neamțului în umplutura care acoperă vechiul șanț de apărare mușatin, cu cele aflate la cetatea de pământ de la Bîrlad (1476)¹, observăm deplina lor asemănare și chiar identitate. Aceasta ne face să reafirmăm părerea că adaosurile care au mărit capacitatea de apărare a Cetății Neamțului datează din jurul anului 1476 și că, deci, turcii, cu ocazia asediului din acel an, erau loviți de artileria moldoveană aflată pe bastioanele pinzei a doua de ziduri².

N. CONSTANTINESCU

СНОВА О КРЕПОСТИ ЧЕТАТЯ НЯМЦУЛУЙ

РЕЗЮМЕ

Археологические исследования, проводившиеся осенью 1962 г. в Четатя Нямцулуй (Молдова), выявили совершенно новые данные об этапах крепости, причем подтвердилась датировка главных этапов: первый относится к XIV в. (княжение господаря Петру I Мушатина, 1375—1392 гг.), а второй к XV в. (княжение Стефана Великого 1457—1504 гг.).

Археологически установлено, что до постройки крепости в XIV в. данная территория была заселена лишь в среднебронзовом веке (культура Костиша). В XIV в. участок был покрыт растительностью, выкорчеванной позднее при помощи огня. Над полосой золы от корчевки отмечается уровень внутреннего двора (частично и в северном участке).

Автор подчеркивает, что ворота с северной стороны датируются XIV в., а постройки на внутреннем дворе (восток, юг и запад) — второй половиной XV в.

ОБЪЯСНЕНИЕ РИСУНКОВ

Рис. 1. — Общий план раскопок в Четатя Нямцулуй (1954 г., 1962 г.).

Рис. 2. — Профиль восточной стены участка V/1962.

Рис. 3. — Северная часть (ворота эпохи Петру Мушатина).

¹ Mulțumim și aici șeful de șantier de la Bîrlad, Mircea Matei, pentru informațiile pe care ni le-a oferit.

² N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 96 și nota 2.

NOUVELLES DONNÉES SUR LA FORTERESSE DE NEAMȚ

RÉSUMÉ

Les recherches archéologiques de l'année 1962 ont fourni une série de données nouvelles sur les étapes de construction de la forteresse de Neamț (Moldavie), confirmant les dates déterminées antérieurement pour les principales phases, situées la première au XIVe siècle, sous le règne du prince Pierre I Mușat (1375—1392), la seconde au siècle suivant, sous le règne d'Etienne le Grand (1457—1504).

L'examen stratigraphique démontre qu'avant l'érection, au XIVe siècle, de la forteresse, l'endroit n'avait été habité qu'à l'époque moyenne de l'âge du bronze (civilisation de Costișa). Au XIVe siècle le terrain était couvert de végétation, défrichée ensuite par le feu. Au-dessus de la mince couche de cendre due au défrichement, on relève une surélévation du niveau de la cour intérieure (de même qu'une surélévation partielle dans la zone nord).

Il a été également établi que la porte qui se trouve sur le côté nord de l'enceinte date du XIVe siècle, tandis que les constructions entourant la cour intérieure (côtés est, sud et ouest) datent de la seconde moitié du XVe siècle.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Schéma d'ensemble des fouilles pratiquées dans la forteresse de Neamț (1954—1962).

Fig. 2. — Profil de la paroi est de la section V/1962.

Fig. 3. — Côté nord (porte de l'époque du prince Mușat).

